

MAKTABGACHA TALIM TASHKILOTLARIDA LOGOPEDIK ISHLARINI RIVOJLANTIRISH VA OPTIMALLASHTIRISH USULLARI O`RGANISH METODIKASI

Egamberdiyeva Shahnoza Akbar qizi

*Jizzax viloyati, Jizzax shahar Jizzax Davlat Pedagogika Universiteti
maxsus pedagogika kafedrasida stajyor-o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada logopedik ishlarni rivojlantirishda nutqning buzilishlarini bartaraf etishda yetakchi logoped bo'lib, ularning asosiy shakllari tarbiyalash, o'qitish, korreksiyalash, kompensatsiya, moslashish va rehabilitatsiya hisoblanadi va shu haqda yoritilgan.*

Kalit so'zlar: *Nutq, nutq terapiyasi, dislaliya, dizartriya, duduqlanish, alaliya, logopedik mashg'ulotlar, artikulyatsion mashg'ulotlar, ovoz, fonematik nutqni vizual, og'zaki, rivojlantirish.*

Annotation: *In this article, speech therapists are the leading speech therapists in the development of speech disorders, and their main forms are education, training, correction, compensation, adaptation, and rehabilitation.*

Keywords: *Speech, speech therapy, dyslalia, dysarthria, stuttering, alalia, logopedic training, articulatory training, voice, visual, oral, development of phonemic speech.*

Аннотация: *В данной статье логопеды являются ведущими логопедами в развитии речевых нарушений, а их основными формами являются воспитание, обучение, коррекция, компенсация, адаптация, реабилитация.*

Ключевые слова: *Речь, логопедия, дислалия, дизартрия, заикание, алалия, логопедическая тренировка, артикуляционная тренировка, голосовая, зрительная, устная, развитие фонематической речи.*

Logopedik ishda, eshitishning differentsiatsiyasi buzilgan taqdirda, qo'llab-quvvatlash buzilmagan aloqalar bo'yicha amalga oshiriladi.

Masalan, sensorli afaziyada tovush diskriminatsiyasini tiklash, xuddi tovushlarni farqlashning ta'sirlangan akustik komponentini chetlab o'tib, vizual (tovushning og'zaki tasviri) va kinestetik afferentsiyaga (artikulyatsiya paytida olingan kinestetik signallarga) asoslangan holda amalga oshiriladi.

Logopedik ish jarayonida bolaning yetakchi faoliyatini hisobga olgan holda, nutq aloqasining turli vaziyatlari modellashtirilgan. Tabiiy nutqiy aloqa sharoitida to'g'ri nutq ko'nikmalarini mustahkamlash uchun logoped, tarbiyachi, tarbiyachi, oila ishida yaqin aloqa zarur. Logoped tarbiyachilarga, ota-onalarga bolaning nutqining buzilishi xususiyati to'g'risida, ushbu korreksiyalash bosqichida ishlashning vazifalari, usullari va usullari haqida ma'lumot beradi, nafaqat logoped xonasida, balki guruhda, tarbiyachilar va ota-onalarning nazorati ostida mashg'ulotdan tashqari vaqtda to'g'ri nutq ko'nikmalarini mustahkamlashga intiladi.

Nutqning buzilishlarini bartaraf etishda yetakchi logoped bo'lib, ularning asosiy shakllari tarbiyalash, o'qitish, korreksiyalash, kompensatsiya, moslashish va rehabilitatsiya hisoblanadi.

Nutq terapiyasi ishlarida ular artikulyatsion va vokal kasalliklarini davolashda samarali, chunki bolalarda amaliy nutq qobiliyatlari yoki qobiliyatlari yoki ularning rivojlanish shartlari shakllangan, amaliy va aqliy faoliyatning turli usullari o'zlashtirilgan.

Artikulyatsiya mashqlarini tizimli bajarish natijasida ovozni sahnalashtirish, uni to'g'ri talaffuz qilish uchun zarur shart-sharoitlar yaratilgan.

Ovoz chiqarish bosqichida uni farqlash va talaffuz qilish qobiliyati avtomatlashtirish bosqichida hosil bo'lgan so'zlar va iboralar, jumlar va tovushlar izchil talaffuz yesa izchil nutqda yerishiladi.

O'qitish usullarining turli tasniflari mavjud. Logopedik ishda turli xil usullar qo'llaniladi: amaliy, vizual va og'zaki. U yoki bu usulni tanlash va undan foydalanish nutqning buzilishi xususiyati, tuzatuvchi logopedning mazmuni, maqsad va vazifalari, ish bosqichi, yoshi, bolaning individual psixologik xususiyatlari va boshqalar bilan belgilanadi. Logopedning har bir bosqichida to'g'ri nutq ko'nikmalarini o'zlashtirish samaradorligi tegishli usullar guruhi tomonidan ta'minlanadi. ... Shunday qilib, ovoz chiqarish bosqichi uchun amaliy va vizual usullardan ustun foydalanish xarakterlidir, chunki avtomatlashtirish, ayniqsa izchil nutq, suhbat, takrorlash, hikoyada keng qo'llaniladi, ya'ni. og'zaki usullar.

Sensorli sohani, vosita mahoratini, bolaning bilim faolligini rivojlantirish uchun alaliyani yo'q qilishda amaliy va vizual usullar ham qo'llaniladi. Shu bilan birga, burilish va so'z yasashning grammatik shakllarining to'g'ri ko'nikmalarini mustahkamlashda vizual usullar bilan bir qatorda og'zaki usullardan ham foydalaniladi.

Maktabgacha yoshda duduqlanishni yo'q qilganda, logoped ishining samaradorligiga amaliy va vizual usullar bilan erishiladi. Maktabgacha yoshidan boshlab, duduqlanishni bartaraf etishda asosan vizual usullar bilan birlashtirilgan og'zaki usullardan foydalaniladi.

Amaliy usullarlogoped tadbirlari mashqlar o'yinlari va modellashtirishni o'z ichiga oladi.

Mashq qilish - bu bolaning amaliy va aqliy vazifalarini takroriy takrorlashi. Logopedik ishda ular artikulyatsiya va vokal buzilishlarini bartaraf etishda samarali bo'ladi, chunki bolalarda amaliy nutq ko'nikmalari yoki ko'nikmalari yoki ularning rivojlanish shartlari shakllanadi, amaliy va aqliy faoliyatning turli usullari o'zlashtiriladi. Artikulyatsion mashqlarni tizimli ravishda bajarish natijasida tovushni sahnalashtirish, uni to'g'ri talaffuz qilish uchun zarur shart-sharoitlar yaratiladi. Ovoz ishlab chiqarish bosqichida uni ajratib talaffuz qilish mahorati shakllanadi va avtomatlashtirish bosqichida tovushlarni so'zlar, iboralar, jumlar va izchil nutqda to'g'ri talaffuz qilishga erishiladi.

To'g'ri nutq qobiliyatlarini o'zlashtirish turli xil tizimli tadbirlarni talab qiladigan uzoq jarayondir[5].

Mashqlar taqlid-bajaruvchi, konstruktiv va ijodiy bo'linadi.

Imitatsion-ijro etuvchi model tomonidan bolalar tomonidan ijro etiladi. Logoped ishlarida amaliy mashqlar (nafas olish, vokal, artikulyatsiya, umumiy, qo'lda harakatlanish qobiliyatlarini rivojlantirish) katta o'rin tutadi. Assimilyatsiya qilishning dastlabki bosqichlarida harakatlarning namoyishi qo'llaniladi va takroriy takrorlash bilan, harakat uslubini o'zlashtirganligi sababli, vizual displey tobora ko'proq "qisqartiriladi", og'zaki

belgilash bilan almashtiriladi. Shunday qilib, artikulyatsion mashqlarni amalga oshirish birinchi navbatda logopedning vazifalarini bajarishini vizual idrok etish asosida vizual displey orqali amalga oshiriladi, kelajakda ular faqat chaqiriladi.

Logopedik ishda har xil qurilish turlari qo'llaniladi. Masalan, optik disgrafiyaning yo'q qilishda, bolalar bir harfdan ikkinchisiga elementlardan harflar yasashga o'rgatiladi.

Ijodiy xarakterdagi mashqlarda o'rganilgan usullar yangi sharoitda, yangi nutq materialida qo'llaniladi deb taxmin qilinadi. Shunday qilib, ovozi tahlil va sintezni shakllantirishda tovushlar ketma-ketligining ta'rifini birinchi navbatda yordamchi vositalar yordamida, so'ngra faqat nutq rejasida beriladi, chunki tovush tahlili harakatining assimilyatsiyasi yangi shartlarga o'tkaziladi. Va nihoyat, ovozi tahlil harakati, agar u ichki ravishda bajarilishi mumkin bo'lsa, shakllangan deb hisoblanadi (bola mustaqil ravishda ma'lum bir tovushli so'zlarni, tovushlar sonini o'ylab topadi, ismidagi tovushlar bilan rasmlarni tanlaydi va hokazo)[3].

Logopedik ishda nutq mashqlari ham qo'llaniladi. Ularning misoli - tovush talaffuzidagi buzilishlarni to'g'irlashda belgilangan tovush bilan so'zlarni takrorlash.

O'yin mashqlaridan foydalanish (masalan, harakatga taqlid qilish: o'tin yorish, shamolda tebranayotgan daraxtlar, ayiqning yurishiga taqlid qilish, tulkiga) bolalarning emotsional ijobiy munosabatini uyg'otadi, ularning stresslarini yengillashtiradi.

Har qanday mashqlarni bajarish quyidagi shartlar bajarilgan taqdirdagina amaliy ko'nikma va malakalarni shakllantirishga yordam beradi[6]:

bolaning maqsad haqida xabardorligi. Bu vazifa bayonining ravshanligiga, amalga oshirish usullarining to'g'ri namoyishidan foydalanishga, bolaning yoshi va aqliy xususiyatlarini hisobga olgan holda murakkab mashqlarni namoyish etilishini segmentatsiyalashga bog'liq; takroriy takrorlashda (logoped mashg'ulotlarida, ulardan tashqarida, guruhda, mashg'ulotdan tashqari vaqtda turli xil nutq va didaktik materiallar va nutq aloqalarining turli vaziyatlaridan foydalangan holda) amalga oshiriladigan tizimlilik; bolaning yoshi va individual psixologik xususiyatlarini korreksiyalash bosqichini hisobga olgan holda sharoitlarni bosqichma-bosqich murakkablashishi; amaliy va nutqiy harakatlarni ongli ravishda amalga oshirish; korreksiyalashning yakuniy bosqichida mustaqil ijro etish (garchi korreksiyalashning dastlabki bosqichlarida mashqlar logopedning yordami bilan, mexanik yordam bilan amalga oshirilishi mumkin); differentsial tahlil va ish faoliyatini baholash.

O'yin uslubi o'yin faoliyatining turli tarkibiy qismlarini boshqa texnikalar bilan birgalikda qo'llashni o'z ichiga oladi: namoyish qilish, tushuntirish, ko'rsatmalar, savollar. Usulning asosiy tarkibiy qismlaridan biri bu ochilmagan xayoliy vaziyat (syujet, rol, o'yin harakatlari). Masalan, "Do'kon", "Shifokorni chaqirish", "O'rmon chekkasi" o'yinlarida bolalar rollarni belgilaydilar, maskalar, kiyim-kechak detallari, nutq va nutqdan tashqari harakatlar yordamida odamlar yoki hayvonlarning obrazlarini o'yin davomida muayyan munosabatlarga kirishiga mos ravishda yaratadilar.

O'yin uslubidagi yyetakchi rol tarbiyachiga tegishli bo'lib, u o'yinni tuzatish maqsadlari va vazifalariga muvofiq tanlaydi, rollarni taqsimlaydi, bolalar faoliyatini tashkil qiladi va faollashtiradi [5].

Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan turli xil o'yinlar qo'llaniladi: qo'shiq aytilish, didaktik, mobil, ijodiy, drammatizatsiya. Ulardan foydalanish korreksiyalash logopedning vazifalari va bosqichlari, nuqsonning tabiati va tuzilishi, bolalarning yoshi va individual aqliy xususiyatlari bilan belgilanadi.

Modellashtirish - bu modellarni yaratish va ulardan ob'ektlarning tuzilishi, ushbu ob'ektlar elementlari o'rtasidagi aloqalar va aloqalar to'g'risida g'oyalarni shakllantirish uchun foydalanish jarayoni.

Ulardan foydalanish samaradorligi quyidagi shartlarga bog'liq:

model ob'ektning asosiy xususiyatlarini aks ettirishi va tuzilishi jihatidan unga o'xshash bo'lishi kerak;

ma'lum bir yoshdagi bolaga kirish imkoniyatiga ega bo'lish;

ko'nikmalar, ko'nikmalar va bilimlarni o'zlashtirish jarayonini osonlashtirishi kerak.

Belgili-ramziy modellashtirish keng qo'llaniladi. Masalan, ovozli tahlil va sintezni shakllantirishda gap tuzilishining grafik sxemalari, so'zning bo'g'ini va tovush tarkibi qo'llaniladi.

Modeldan foydalanish aqliy operatsiyalarning ma'lum bir shakllanish darajasini (tahlil, sintez, taqqoslash, mavhumlashtirish, umumlashtirish) o'z ichiga oladi.

Vizual usullar o'qitishda ishlatiladigan ko'rgazmali qurollar va texnik o'quv vositalariga sezilarli darajada bog'liq bo'lgan bilim, qobiliyat va ko'nikmalarni o'zlashtirish shakllarini aks ettiradi.

Qo'llanmalardan foydalanish materiallarni o'zlashtirishni osonlashtiradi, nutq ko'nikmalari va qobiliyatlarini rivojlantirish uchun hissiy shartlarni shakllantirishga hissa qo'shadi. Sensorli tasvirlarga tayanish nutq ko'nikmalarini o'zlashtirishni yanada aniqroq, qulay, ongli qiladi va logoped ishining samaradorligini oshiradi.

Vizual metodlarga kuzatish, chizilgan rasmlarni, rasmlarni, maketlarni tomosha qilish, diafilmlarni, filmlarni tomosha qilish, yozuvlarni tinglash, magnitafon yozuvlarini kiritish, shuningdek, ba'zi hollarda mustaqil usul vazifasini bajaradigan vazifa namunasini, harakat usulini ko'rsatish kiradi.

Kuzatish rasmlar, chizmalar, artikulyatsiya profillari, maketlardan foydalanish bilan bir qatorda ovozning artikulyatsiyasini, mashqlarni namoyish qilish bilan bog'liq.

Ushbu vositalardan foydalanish bolalarning fikrlashini aniqlashtirish va kengaytirishga, kognitiv faoliyatni rivojlantirishga, logopedning ishi uchun qulay hissiy fon yaratishga yordam beradi.

Vizualvositalar: xammaga aniq ko'rsatiladigan ma'lumot; bolaning yoshi va individual psixologikxususiyatlarini hisobga olgan xolda tanlanadi; ushbu korreksiyalash bosqichida logoped ishining vazifalariga mos keladi; aniq va aniq ma'lumot bilan bog'liq ma'lumot; ob'ektning og'zaki tavsifi tahlil va sintetik faollikni, kuzatish rivojlanishga hissa qo'shilishi kerak.

Nutq sohadagi buzilishlarni korreksiyalash (rang, shakli, kattaligi va boshqalar haqidagi g'oyalar), fonematik idrokni rivojlantirish (rasmda, nomlarida mashq qilingan tovush mavjud bo'lgan narsalarni toping), ovozli tahlil va sintezni rivojlantirish (topish syujet rasmidagi

ob'ektlar, ularning nomida 5 ta tovush bor), tovushni to‘g‘ri talaffuzini mustahkamlash, leksik so‘z boyligini, grammatik tuzilishini rivojlantirish, izchil nutq (syujet rasmlari asosida syujetli rasm asosida hikoya tuzish).

Lenta yozuvlarini ko‘paytirish, disklardagi yozuvlar logopedning suhbat, takrorlashi bilan birga keladi. Bolalar nutqining lenta yozuvlari tahlil qilish, buzilish xususiyatini aniqlash, korreksiyalashning turli bosqichlaridagi nutqlarni taqqoslash, ishning muvaffaqiyatiga ishonchni mustahkamlash uchun ishlatiladi.

Diafilmlar va filmlar tarkibni qayta hikoya qilishda suhbat paytida nutq tovushlarini avtomatlashtirish, duduqlanishni yo‘q qilish paytida doimiy ravon nutq ko‘nikmalarini rivojlantirish va izchil nutqni rivojlantirish uchun ishlatiladi.[6]

FOYDALANGAN ADABIYOTLAR ROYXATI:

1. Ayupova M.Yu. "Logopediya" darsligi. O‘zbekiston faylasuflar milliy jamiyati nashriyoti, Toshkent -2007y.
2. Po‘latova P. M. Maxsus pedagogigka - T.: 2005.
3. Mahkamjonova K.M., G‘ulomov I.R. “Kichkintoylar uchun xalq xarakatli o‘yinlari”. Metoddik qo‘llanma. -T.: 2018.
4. Bekker K.P., Sovak M. Nutq terapiyasi. M .: Tibbiyot, 2018. - 288 b.
5. Belobrykina O.A. Nutq va muloqot. Ota-onalar va o‘qituvchilar uchun mashhur qo‘llanma Yaroslavl: "Taraqqiyot akademiyasi", 2018. - 240 p.
6. Ahmedova x. Maktabgacha ta‘lim tashkilotlarida suhbat o‘tkazish metodikasi. - T.: o‘qituvchi, 2015, 32 b.